

VZTAH MEZI NEUROTICHNOSTÍ STUDENTŮ UČITELSTVÍ A JEJICH ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTÍ

Jana MIŇHOVÁ, Božena JIŘINCOVÁ, Vladimíra LOVASOVÁ

Abstrakt: Na základě longitudinálního výzkumu provedeného na FPE ZČU v Plzni se potvrdila známá skutečnost, že vysokoškolští studenti vzhledem k velké zátěži, které jsou vystaveni, vykazují ve srovnání s populačním průměrem vyšší stupeň testové neurotičnosti. Ve svém výzkumném šetření jsme se zaměřili na vztah mezi neurotičností studentů a jejich životní spokojeností. Analýzou dotazníkového šetření a statistickým zpracováním jejich výsledků byla prokázána nižší životní spokojenost instabilních studentů. Pocit životní nespokojenosti neurotických respondentů se vztahuje především na jejich orientační rodinu a studijní skupinu.

Klíčová slova: longitudinální výzkum, neurotičnost, životní spokojenost, orientační rodina, studijní skupina

Úvod

Pedagogický proces, jehož cílem je výchova zdravé, harmonicky rozvinuté osobnosti, má mimo jiné i svůj mentálně hygienický aspekt. Nezastupitelné místo v jeho uplatňování má učitel, a to především jako „model duševně zdravé osobnosti, jako tvůrce zdravých mezilidských vztahů a jako realizátor hygienických zásad pedagogického procesu“ (Provazník, 1985).

Bohužel ne každý učitel může sloužit i jako pedagogický model duševně zdravé osobnosti, tj. „takové osobnosti, v níž všechny pochody probíhají optimálním způsobem, mezi jejímiž složkami a úrovněmi je harmonický vztah, zvláště mezi emocemi, intelektem a sebepojetím, což umožňuje správně odrážet vnější skutečnost i svůj vnitřní stav, reagovat pohotově a přiměřeně na všechny podmínky, řešit všechny běžné i mimořádné úkoly života a mít přitom převážně pocit spokojenosti, štěstí, blaha, radosti, jinými slovy tělesné, duševní a sociální pohody“ (Konečný, Bouchal, 1979: 14).

Řada výzkumů ukazuje, že právě mezi učiteli je poměrně vysoké procento jedinců se zvýšenou tendencí k neurotičnosti (Matoušek, 1986, Knotek, Šípek, 1987, Míček, 1992, Miňhová, 2006). Učitelská profese totiž klade na jedince vysoké nároky, které mohou vést ke snížení psychické stability (Žaloudková, 2001). Je pochopitelné, že neurotický učitel nemůže být pro žáky ani vzorem duševně zdravé, vyrovnané osobnosti,

ani modelem k imitaci vzorců chování a k identifikaci postojů a hodnot. Máme-li před sebou neurotického učitele, těžko určíme, jaký podíl na jeho neurotickém terénu má učitelská profese a do jaké míry si neurotickou symptomatologii přináší již z předcházející anamnézy. Vzhledem k tomu, že činnost učitele ovlivňuje prožívání, chování a duševní zdraví žáků, jsme přesvědčeni, že stabilita a vyrovnanost by měla být neodmyslitelnou složkou předpisu učitelské role a samozřejmě součástí osobnostního profilu studenta učitelství.

Výzkum neurotičnosti studentů učitelství

V letech 2005–2008 byl realizován na FPE ZČU výzkum zaměřený na výskyt neuroticismu u studentů této fakulty a na objasnění vztahu mezi neurotičností a jejich životní spokojeností. Respondenty byli studenti učitelství 1. a 2. stupně ZŠ a učitelství SŠ dosud neděleného, nestrukturovaného studijního programu. Po vyřazení studentů, u nichž bylo zjištěno v testu EOD vysoké skóre lži, zůstalo 695 posluchačů, kteří tvořili zkoumaný vzorek. Z celkového počtu 695 zkoumaných studentů jich 388 studuje učitelství 1. stupně a 307 učitelství 2. a 3. stupně všeobecně vzdělávacích předmětů.

K výzkumnému šetření jsme použili materiálu získaného jak testovými, tak klinickými metodami. Ke zjištění stupně neuroticismu jsme využili Eysenckova dotazníku EOD. Sledovanou proměnnou byl neuroticismus. Při interpretaci výsledků jsme vycházeli z následujících statistických charakteristik: aritmetického průměru a směrodatné odchylky.

Ke specifikaci neurotické symptomatologie bylo použito inventáře neurotických příznaků – N70.

Pocit životní spokojenosti, popř. nespokojenosti studentů a jejich hodnocení některých aspektů sociálního prostředí jsme zjišťovali testem ŽIS a pomocí ankety a strukturovaného rozhovoru.

Výsledky šetření byly statisticky zpracovány ve spolupráci s katedrou matematiky FPE ZČU. Abychom vyloučili vliv některých intervenujících proměnných, které by mohly zkreslit výsledky, bylo testové vyšetření provedeno jedním experimentátorem pouze v dopoledních hodinách a v první polovině týdne.

Výsledky šetření

Na základě testového šetření jsme zjistili, že z 695 respondentů se neurotické tendence objevily u 238 posluchačů (34,3 %). Pro upřesnění uvedeme základní statistické charakteristiky sledovaného souboru v dimenzi „neuroticismus“: průměr: 10,07, směrodatná odchylka: 6,05. Uvedené charakteristiky odpovídají charakteristikám standardizačních vzorků vysokoškolské populace (Vonkomer, Miglierini, 1979). V souladu se závěry současných výzkumů v oblasti mentální hygieny vysokoškoláků (Knotek, Šípek, 1987, Höschl, Švestka, 2006) můžeme na základě výsledku našeho šetření konstatovat, že vysokoškolští studenti vzhledem k zátěži, již jsou vystaveni, vykazují ve srovnání s procentem neurotických jedinců v populaci (15 %) vyšší stupeň neuroticismu.

Pocit životní spokojenosti u nervově stabilních a instabilních (neurotických) studentů

Jedním ze znaků duševního zdraví je proces životní spokojenosti. Jak ukazují příklady z praxe i výsledky výzkumů (Míček, 1976, Zvolský, 1997, Höschl, 2004, Miňhová, 2006), neurotičtí jedinci prožívají často pocity bazální životní nespokojenosti a ty zákonitě přenášejí na své okolí. Nespokojený nebo nešťastný člověk mnohdy produkuje nevhodné formy chování a tím narušuje psychickou pohodu lidí žijících v jeho bezprostřední blízkosti. Dobré citové klima ve školní třídě dovede vytvářet jen relativně spokojený učitel. Protože radostná a optimistická atmosféra je jednou z podmínek efektivního učení, považujeme převažující pocit citové pohody a životní spokojenosti za důležitý předpoklad vykonávání učitelského povolání. Vzhledem k závažnosti této problematiky jsme se zaměřili na zjištění pocitu životní spokojenosti v našem souboru.

Oběma skupinám stabilních a instabilních studentů byl zadán dotazník zaměřený na pocit životní spokojenosti a na hodnocení některých aspektů jejich života. Analýzou dotazníkového šetření a statistickým zpracováním jeho výsledků byla prokázána nižší životní spokojenost instabilních studentů. Následující tabulka ukazuje stupeň spokojenosti stabilních a instabilních studentů.

Stupeň spokojenosti	Stabilní studenti		Instabilní studenti	
	n	%	n	%
1.	86	18,8	17	7,1
2.	280	61,2	32	13,4
3.	72	15,7	102	42,8
4.	19	4,1	87	36,5
Celkem	457		238	

Tab. č.1 Stupeň životní spokojenosti stabilních a instabilních studentů (relativní četnost a procento výskytu)

1. velmi spokojený
2. celkem spokojený
3. spíše nespokojený
4. velmi nespokojený

Porovnáme-li obě skupiny, vidíme, že 366 (80,1 %) stabilních posluchačů uvedlo, že jsou se svým životem úplně nebo celkem spokojeni a pouze 91 (19,9 %) studentů této skupiny vypovědělo, že u nich převažuje pocit životní nespokojenosti. Naproti tomu ve skupině instabilních studentů jen 49 (20,6 %) vyjádřili úplnou nebo částečnou životní spokojenost a 189 (79,4 %) členů této skupiny jsou svým životem úplně nebo částečně nespokojeni.

Mezi skupinou instabilních a stabilních studentů byl prokázán statisticky významný rozdíl v pocitu životní spokojenosti ($p < 0,05$). Převažující pocit životní nespokojenosti studentů s vyšší úrovní neuroticismu je tedy v našem souboru zcela zřejmý. Na základě regresivní analýzy jsme dospěli k závěru, že neuroticismus výrazně koreluje s pocitem životní spokojenosti ($R = 0,703$). Tento fakt je nepochybně dán nedostatečnou schopností instabilních jedinců adaptivně se vyrovnávat s náročnými životními situacemi. Vyšší míra úzkostnosti jim totiž brání účelně si racionalizovat ty okolnosti,

kteře jsou objektivně neřešitelné, a aktivně řešit ty, které se dají ovlivnit. Uvážíme-li současně, že jedinci s vyšším stupněm neuroticismu často svým chováním provokují agresivitu sociálního okolí, lze se domnívat, že jsou ve větší míře vystaveni škodlivým interpersonálním podnětům.

Statistické zhodnocení výsledků dotazníku a srovnání odpovědí instabilních a stabilních studentů přináší řadu zajímavých poznatků:

Instabilní studenti významně častěji ($p < 0,01$) hodnotí své rodiče jako nepřijatelné a významně častěji ($p < 0,05$) soudí, že jejich výchovné metody byly nevhodné. Jsou výrazně častěji nespokojeni ($p < 0,05$) s chováním svých spolužáků, významně častěji ($p < 0,01$) mají pocit izolace ve studijní skupině a jsou statisticky významně ($p < 0,01$) nespokojeni s aktivitami své studijní skupiny. Mezi stabilními a instabilními studenty není významnějšího rozdílu v hodnocení svých vyučujících. Rovněž tak nebyl zjištěn statisticky významný rozdíl v tom, jak stabilní a instabilní posluchači posuzují rozvrh hodin. Proti našemu očekávání se mezi oběma skupinami neprojevil statisticky signifikantní rozdíl v uspokojení potřeby erotického vztahu a potřeby sexuální. Naopak se potvrdil náš předpoklad, že instabilní studenti budou mít významně méně ($p < 0,05$) důvěrných přátel. Zajímavým poznatkem je zjištění, že u instabilních studentů se statisticky významně ($p < 0,01$) projeví poruchy sexuální identifikace, tedy ztotožnění se svou přirozenou sexuální rolí.

Shrme-li uvedené výsledky šetření, dospíváme k závěru, že pocit životní nespokojenosti neurotických studentů našeho souboru se vztahuje především na orientační rodinu a na studijní skupinu, tedy na ty malé sociální skupiny, ve kterých respondenti tráví nejvíce času, realizují společnou činnost, a v nichž sankce, ke kterým dochází v důsledku nedodržování skupinových norem, působí neobyčejně bezprostředně a tím účinně.

Závěr

Výsledky výzkumu nás opravňují k závěru, že nervová stabilita studentů učitelství výrazně koreluje s jejich životní spokojeností a je základním předpokladem úspěšného vykonávání učitelské role. Z výše uvedeného vyplývá, že nezbytnou součástí přípravy budoucích učitelů je jejich osobnostní a sociální rozvoj, který je mimo jiné zaměřen na uvědomění si pozitivních životních hodnot. Důležitým úkolem pedagogické fakulty je tedy specifickými terapeutickými technikami a sociálně psychologickými výcviky podporovat rozvoj psychické stability a vyrovnanosti studentů a jejich dobré frustrační tolerance.

CORRELATION BETWEEN NEUROTIC STATE OF TEACHER TRAINERS PROFESSION AND THEIR LIVING SATISFACTION

Abstract: On the basis of a longitudinal research done at the Pedagogical Faculty of the University of West Bohemia in Pilsen, a known fact has been come true.

Undergraduates, owing to a big strain to which they are exposed, show in comparison with population average a higher degree of test neurotic state. We focused our research on the correlation between neurotic state of undergraduates and their living satisfaction. A lower life satisfaction of instable undergraduates has been proved by questionnaire survey analysis and statistical treatment of results. Sense of life dissatisfaction of neurotic respondents is linked with their orientational family and study group.

Keywords: longitudinal research, neurotic state, life satisfaction, orientational family, study group.